

IMRE LÁSZLÓ (1944) Debrecen

IMRE LÁSZLÓ

Variáció a posztmodern anekdotizmusra

Halász Margit: A vitéz közalkalmazott;
A pipás asszony fia

A 20. századi prózaepika megújulásában *A kis hercegtől* (vagy több más hasonló funkciójú műtől) szármíthatóan megnövekedett szerephez jut a mese, illetve a mesére jellemző elbeszélés mód. E tekintetben figyelemre méltó sajátosságokkal, értékekkel gazdagodott a 20–21. századi magyar elbeszélő próza Halász Margit eredeti, friss vállalkozásával, amelyről ezúttal *A vitéz közalkalmazott* (2019) és *A pipás asszony fia* (2021) köteteihez kapcsolódva kísérelünk meg szólni. Támaszkodva, természetesen, bizonyos szakirodalomra, amely szóba hozott (egyebek mellett) mesei számokat, mesefunkciókat, mesemotívumokat. (MÁRKUS Béla, *Anekdoták Akácligetéről*, Magyar Napló, 1999/12.) *A vitéz közalkalmazottban* *A csodamálna* ciklus szól „a világ legokosabb lekvárjáról”, a „csodamálnáról”, a *Többsincs Zsülien* pedig egy csodálatos zöldségszeletelőről. S ez máris az író mesélő kedvének speciális kettősségére mutat: csodaszerű dolgokról esik szó, valójában pedig a hétköznapi élet meséssé bővülő tárgyait, jelenségeit. Azaz: megőrizve többször megidézett „kislány” énjét egyszerre tud csodát látni s a hétköznapi szférájába lopni be a vágyott (elképzel?) jelenségeket.

E közvetlen, üdítően spontán megszólalás eredetére, lényegére vonatkozó eligazítást maga Halász Margit ad: „Minden nyáron meglátogatom gyermekkorom színhelyét, a Ligetet. Évről évre formálódik a táj, omladoznak a házak, vadszőlő futja be a falakat, ösvényeket foglal vissza a természet. Ahogy sétálunk a kimélyített, sárga homokos úton, a kimosott fagyókerek közül régi történeteket fúj elénk a szél.” A magyar posztmodern epikusai éppen nem őrzik meg gyermekkori emlékektől, anekdotikusan színezhető történetektől, Halász Margit azonban a maga útját járja, amikor „valóságízű” emlékeket told meg bámulatos fantáziaszüleményekkel, miközben mindent egy kíváncsi, igazságkereső s emellett vidám, sőt játékos (egykori és mai) személyiség a 21. század kiábrándító tapasztalatával poentíroz. Meseiség és maiság, jelképszerűség és valami páratlanul őszinte közvetlenség mindenféle kimódoltságot távol tartva tud egyszerre szórakoztatni és elgondolkodtatni, miközben az élményt lebilincselővé egy kivételesen originális „hétköznapi” teszi, működésbe hozva a szöveg „többszörös” játékosságát.

A varázslat egyik (ámbár ősi) forrása a helyszín. *A Szevasz, puszta!* esetében a madárkórház, vagy már a címben adott figyelemfelhívás: *A tulok és a telefon*. Irodalmi utalásoknak is lehet ilyen hatása: „Dalra, magyar!” Mindenesetre a banalitás és a nagy távlatú egzisztenciális dilemma nem egyszerűen „megfér” egy-egy írásban, hanem (látszólag „laza”) továbbgondolásra ösztönöz: például aki nem tart kutyát, azért tesz így, mert fél, hogy egyszer örök búcsút kell tőle venni (*Kutyulimutyuli*). Egyazon ütemben kapnak helyet a konkrétumok (a málna telepítése, szedése stb.) valami üdvösségszerű elragadtatással (*A csodamálna*). Ez fut csúcsra a *Tárcákban*, amelyekben a mindent érdeklő ügyek (testépítés, utazás, sport, vegetariánusság) játékos szóba hozása ad vissza sok mindent a közvélekedésből. Mindeközben (éppúgy, mint az átlagemberi kommunikáció szintjén is) a hétköznapi (Miki szélmadarakat fabrikál) a legősibb s legáltalánosabb (ezúttal a keresztény) bölcsességig ívelhet: „ha szeretet van bennetek, akkor semmi sem lehetetlen” (*Famadarak*). A „lódítás” közelébe kerülnek a mágikus ösztönök is, a keresztény mitológia közszájon forgó elemei hétköznapi igényeknek is, metafizikai távlatoknak is megfelelően.

Halász Margit akaratlanul is sok évszázados „képzeti” pontokat érint, akkor is, ha idősotthoni leépülés és kismimizettség, tehát néhány évtizedes tapasztalat áll is mögötte (*A megbabonázott csoki*), hiszen több ezer éves létezésélmény mai megjelenítését kapjuk. A hétköznapi banalitás nem illusztrálja, hanem távlatlalt mélyíti el a jóvátehetetlent (*Énekes Pista és Róka Jolán*). *Az ingó-bingó csónak* talán legközvetlenebbül mozdítja el a figyelmet az empiriától a nagy távlatú továbbgondolás irányába. Akár könnyed, anekdotikus sztoriként is olvashatnánk a *Gömbmohát*, ha a főhős töprengése valami általános, csaknem metafizikai távlatot nem kölcsönözne a néhány lapnyi történetnek:

„Minden jó mással történt eddig, de hát most itt a rendelt idő, ahogy a nagyanyja szokta mondani.” Nyelvválasztás és sorsanalízis tehát több nemzedék sóvárgását érinti, s ezen a ponton a nagy klaszszikusok és a hétköznapi mesélés összefüggése hitelesít mindent.

A *Veronka és a varázsló* a magyar világ és az ide települő olasz üzletemberek történetével újszerű témát érint. Látszólag „modern”, sőt „európai” viszonylatok jelennek meg ily módon. Veronkát (s talán a magyar világot általában is) készületlenül találja ennek a vonzereje, többet és mást vár ettől, mint ami valójában indokolható. A történet valóságát nehéz volna kétségbe vonni, ám az értékválasztások és az értékigények befolyásolhatatlan működését ennyire „könnyed” történet is szívszorítóan képes illusztrálni. Az *utolsó Hajdút* nem ok nélkül ajánlja Halász Margit Tar Sándor emlékének, mert rá volt jellemző a szinte kisszerűen átlagos élethelyzetek roppant áttételes bölcseleti súlyának megéreztetése. A mosógépszerelő főhős a nagyon szeretett „Hajdú” sorsát „éli át”. Az értéktulajdonítás az „együttélés”, a „megbecsülés” jegyében válik legyőzhetetlenné, s válhat emberi („emberiségi”?) méretű sorsképletté. Ez növeli meg a dolgok (például a tyúk) értékét (*Három kendermagos*), a családi szokásokat (*Rácskarácsony*).

Halász Margit lényegmegragadó és általánosító epikai ösztönére (is) visszavehető a kisregény méretű témák szuggesztivitása (*Az a bitang nagy fa*). A falura, majd Pestre kerülő fiatal orvosnő s a fizikai munkában kiváló Hamza Ervin szerelme, majd lazuló kapcsolata látszólag „tantörténet”. Valójában „vonzások és taszítások”, alkalmazkodni tudás és annak hiánya stb. lépcsőfokozataihoz jut el, ám a „szociológiai” témát az író nő apró megfigyeléssel, részlettel öleli körül, hogy egyik legemlékezetesebb műveként tartható számon. A sablonosságtól az őrizi meg ezeket az írásokat, hogy majd mindegyikbe beszűrődik valami (ha nem is földöntúli, de mégis) irracionális többlet. Páratlanul díszkrét „általánosítások” ezek. Például az *Én és a Marlboro Man*ben: „Ne féljete! Ne féljete!, mondtam nagymamámékhöz menet a testvéreimnek...” Akaratlanul is Jézus (és általában a *Biblia* több helyének) idézése ez, ily módon tehát az ember ősi igényeit kielégítő „perspektíva” (is) megjelenik itt, s ez sok-sok elbeszélés háttérében felfedezhető, ámbár nem bizonyos, hogy ez a többlet mindenki számára jelentésképző. A humorba oldás mellett ez a finoman sejtetett metafizikai távlat az, amely elviselhetővé (feldolgozhatóvá?) teszi a nyomorúságos, voltaképpen roppant leverő élethelyzeteket (*Szűzanya BT*). Olykor csak annyi ez, hogy az öreg Kucsma, aki egylovas kocsi jár a városba, még a réti sas gondolatát is megsejti, és számára a fák a rokonság egyes személyeit elevenítik meg. A már döglött, de oly szeretett lovának olyan mesét mond, amely már egy külön szférában játszódik, ahol is ember és állat, élő és holt bizarr összhangban egyesül (*Szerénke hídja*). Ez az irracionális „bűvölet” éltet több történetet is anélkül, hogy szerzőnk valamely mesterkelt közeg megszólaltatásával terhelne olvasóját. Nem több ez (de nem is kevesebb!), mint valami ősi mesélő kedv mindent megelevenítő és mindent jelentéssel ellátó varázslata.

A *pápaszemes malac* is kisregénytéma: egy állatgondozó megszöktet egy „halálra ítélt” malacot, ámde az olvasó nem tudja kivonni magát a történet jelképszerűségének szuggesztíója alól. Mint ahogy az irodalmi „idézés”, utalásrendszer is állandó „kettős” olvasásra, az irodalmi művek „bejátszásának” észlelésére ösztönöz. Néha ez alig több önironikus (talán a magyar szakos tanárnő szerzőt is érintő) célzásnál: „Talpra, magyar! Hí a trolí. Egy, kettő, három. Rabok legyünk, vagy utasok, ez a kérdés, válasszatok!” (*Egekbe vágató omnibusz*). Az idézés gyakori „fogás” a legújabb prózában, ezáltal azonban minden egyszerre egyszerűbb, s egyszersemind bonyolultabb játék. A *világ legokosabb lekvárjában* a szilvalekvár főzéséről szólva utalás történik a „magyar” mitológiára (Déva vára), de olyan derűvel és játékossággal, ami nemcsak a szilvalekvárt teszi szerethetővé, hanem az író nő pedagógusi emlékeit, sok-sok apró jelentés- és hangulatmódosítással, amennyiben a *vitéz közalkalmazott* nemcsak a *János vitézt* hozza játékba, hanem jelző és jelzett szó feszültségét véve alapul a kereseti igazolás után járó szereplő erőfeszítéseit is, miközben a málnaszedés egyfajta „női észjárást” is hitelesen (és – persze – játékos önironiával) ad vissza: „Ahogy a tövek közt bujkálok, megkarcolja karomat egy tüskés vessző. Nem valami jó helyen, ki fog látszani a rövidujjú alól. Képzetelemben végigzongorázom, hogy miket gondolhat, aki meglátja rajtam ezeket a friss marásokat. Egy biztos: senkiben sem merül fel az agrobaleset potenciális lehetősége. Állat vagy ember tud így belemarni a másikba” (*Tündérnyuszó*). Az effajta írói fogások méltán erősítik az olvasó azon benyomását, amely szerint a nőíró olyasmit tesz szóvá, amit férfiíró aligha.

Természetesen a nyelvi trükkök (amelyek szintén az „irodalmisság” kategóriájába sorolhatók, hiszen nem a valóságábrázolás, hanem képi, hangzásbeli stb. analógiák, ellentétek világába vezet-

nek) is részei egy közvetlen, nemegyszer csúfondáros modornak. A *Tökös kisasszonyok* – természetesen – töktermesztésről szól, de a „Tök jól nézi ki” mondatocská is bele van szöve. A *Galambtubicák* a *galamb* szó európai nyelvi eredetétől Columbo felügyelőig jut el. A *Régi idők Lacija* pedig a *Régi idők focijára* játszik rá. S a beleélést fékező mechanizmus „áldozata” lesz *A szívárványszínű varjúbán* Pocsaji Alexandra, a főszereplő gyermekkorára vonatkozó kép a „pocsolyába dobott kavicsról”.

Halász Margit írói kvalitásai közül az egyik legvonzóbb az, amelynek köszönhetően a valóság-tükröző elbeszélés, valamint az irodalmi idézetekre és fonetikai trükkökre építő rájátszás dinamikus egyensúlyba kerül, s az olvasót nemcsak éber figyelemre, hanem újabb és újabb síkváltások funkciójának találgatására készíti. Lehet ezt egy páratlanul eredeti és gazdag tehetség bravúrnak tekinteni, de lehet benne valami olyasféle írói pozíciót látni, amely eme játékok révén nemcsak élethelyzetek és figurák originális megörökítéséhez vezet el, hanem valami „ősi” mechanizmust is szuggérál: úgy fogalmazni, hogy annak módja szüntelen oda-vissza játékra ösztönözzön. Az életszerűség, a pontos megmutatás mellett (vagy mögött) a megfogalmazás játékoságát érzékeltette. A spontán, mindig valóság-hű elbeszélés valamiképpen „reflektál” az utóbbi évtizedek prózaepikai újításaira is, miközben látszólag egyebet sem tesz, mint történeteket mond el, folyton arra kényszerítve az olvasót, hogy „visszalapozzon”. Hogy összeillesszen nyelvi játékot és valóságábrázoló megfigyeléseket.

Eközben nem is nagyon érzékelhető, hogy a „sztorizás” és valamiféle metafizikai „boltozat” folyton újragondolásra készíti. S eközben az dönthető el legnehezebben, hogy mindez spontán mesélő kedv vagy tudatos kombináció terméke. Ha „nagy szót” mernénk vállalni, azt mondanánk, hogy a legújabb s egyszerűs mind a legősibb történetmondás kellékeinek páratlanul kellemes és tanulságos együttélése valósul meg ezúttal. Közösségi elbeszélő szubjektumra szokás hivatkozni ilyen esetekben, de hogy ezúttal valóban eredeti változatban, azt nehéz volna kétségbe vonni. Talán túlzás (bár nem alaptalan észrevétel) lenne azt állítani ezekről az írásokról, hogy valóság spiritualizálódik bennük, viszont feltétlenül vállalható észrevétel, hogy a legújabb technikai és „ellátottsági” szint megjelenítése keveredik benne valamiféle „édenkerti” elbeszélői természetességgel, nagyon is tudatos nyelvi rétegkeveredéssel. Az ismeretlentől, a kiszámíthatatlantól való rettegés víziója a *Cirko horror a Cházár András utcában*. Ez megy legmesszebre – talán a horror, a negatív utópia ihletét is hasznosítva – a gyermekkor otthonosságát fenyegető kiismerhetetlenség rettenetében.

S ha feltételezünk valamely egyének feletti közösségi szubjektumot, úgy Halász Margit esetében ennek kisebb hányadát határozza meg a rettegés az ismeretlentől, nagyjából a meghittség uralja. Ha valamiféleképpen megfogható és megfoghatatlan narratív tér ilyen vagy olyan felbukknását kísérik figyelemmel, akkor az életbizalom, az eligazodó rátermettség és életszeretet övezetei uralják ezt az epikát. A jónak nemcsak a reménye, hanem a garanciája is megmutatkozik bizonyos patriarchális kötődésekben. A gyermek a mesék világában ijesztő benyomásokkal is szembetalálkozhat, de Halász Margit jövőbizodalomra, tettekészségre és teljesítménycentrikus erőfeszítésre is kaphatott indíttatást. Bizonyos írásainak meleg embersége (*A sánta farkas*), a család értékmegeőrzése egy hiteles és jövőt is formáló világszemlélet forrása nála.

Az *Égigérő napraforgó* pedig mintha nem pusztán a látható és tapasztalható világ kérdéseiben igazítana el, hanem életbizalom és feladatvállalás merészségében is. Írónőnk egyáltalán nem állítja művei tengelyébe önnön sorsát, ám hol a kislány, hol a tanárnő, hol az anya, hol az író egy-egy élménye valamely életismeret jegyében nemcsak pazar olvasmány formájában „szórakoztat”, hanem tanulságos és imponáló inspirációhoz is eljuttat egy komplex élettapasztalat birtokában. Az elbeszélések színtere evilági, már-már hétköznapi (kert, piac, magyaróra stb.), nemegyszer humoros. A gurulós bevásárló táská banyatanknak nevezése – nem az író leleménye – mégiscsak hordoz némi funkcióbeli mulatságosságot. Átlagemberi szinten marad minden, miközben a sikeresen birtokolt élet pátoz nélkül tud hordozni életigenlő és inspiratív indíttatást.

Bármennyire őrizkedik is Halász Margit, hogy önmaga személyisége kerüljön elbeszélései középpontjába, mégis jótékonyan van jelen közvetlenül, s főképpen közvetetten. *A miskolci fiú* az elbeszélő (nem az író!) kislánykori énjének, ábrándos élményeinek remekművű idézése. Igazi remek ez, tiszta, pontos rajz, amely apró elemeiben mutatja meg azt, ami az alig serdülő gyermek értékválasztásainak, vonzalmainak megszületését adja vissza. (Az olvasó csak utóbb, második olvasáskor döbben rá, hogy majdnem minden írás elbeszélőjéről árul el legtöbbet.) Ahogy *A pipás asszony fia* megmutatja, hogy nemcsak az idill és a családi összetartás, hanem a tragikus körülmé-

nyek, a betegség, a szenvedés megismerése legalább ilyen mértékben „nevel”, nyit meg az ember-társélmény irányában. Halász Margit nem ad magáról lelki és erkölcsi fejlődéstörténetet, de hibátlan arányban kap hangsúlyt és magyarázatot mindaz, ami a gyermekkortól a tanárnőig s az írónőig elvezet, amit bámulatos őszinteséggel tud (és mer) megidézni: „Annyit beszéltem már ma: Petőfiről, a műnemekről, Jumurdzsákról, a birtoktöbbsítő jelről, semmi kedvem még a birkákról is társalogni” (*Egekbe vágató omnibusz*).

Az elbeszélések közeli vagy távolabbi valóságelemei olyan élménytörténetet is hordoznak, amely minden fiktív részlet igazságérvényesítő háttérének magyarázatául szolgál. Az írónő humora, életismerete s minden történet fölé boltozódó gazdag kedélyvilága (amely az incselkedéstől a tragikum komorságáig terjed) többféle változatban szórakoztat és gondolkodtat el. A történetmondás ősi ösztönétől vezérelve mutat be élethelyzeteket, méghozzá az „elmesélés” többféle fortélyának variálásával. (*Kortárs, 2019, 2021*)

**ÉLTES BARNA, Hasított tájak 4: Táj 1., 2019, vegyes technika, 38x16x4 cm;
Hasított tájak 5: Táj 2., 2019, vegyes technika, 40x20x4 cm**

